

ใบความรู้ที่ ๑๑ เรื่อง ประวัติละครไทย
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๒ เรื่อง เรียนรู้เรื่องราวศิลปนาฏศิลป์
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๑๔ เรื่อง การละครไทย ๓
รายวิชา ศิลปะ (ดนตรี-นาฏศิลป์) รหัสวิชา ศ๒๑๑๐๒ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ภาคเรียนที่ ๒

วิวัฒนาการของการละครไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

สมัยธนบุรี

สมัยนี้บทธละครในสมัยอยุธยาได้สูญหายไป สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี หรือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงรวบรวมศิลปิน บทธละคร ที่เหลือมาทรงพระราชนิพนธ์ บทธละคร เรื่อง รามเกียรติ์ อีก ๕ ตอนได้แก่

๑.ตอนอนูมานเกี่ยวนางวานริน

๒.ตอนท้าวมาลีราชว่าความ

นอกจากทรงพระราชนิพนธ์ บทธละครในเรื่องรามเกียรติ์ด้วยพระองค์เองแล้ว พระองค์ยังทรง ฝึกซ้อม ด้วยพระองค์เองอีกด้วย

สมัยรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่๑)

สมัยนี้ได้ฟื้นฟูและรวบรวม สิ่งที่สูญหายให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นและรวบรวม ตำราการฟ้อนรำ ไว้ เป็นหลักฐานที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์ พระองค์ทรงพัฒนาขึ้น โดยให้ผู้แสดงเปิดหน้าและสวมมงกุฎ หรือชฎา ทรงพระราชนิพนธ์บทธละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบนก

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่๒)

สมัยนี้วรรณคดี และละครเจริญถึงขีดสุด พระองค์ทรงเปลี่ยนแปลงการแต่งกาย ให้เป็นการแต่งยืน เครื่อง แบบในละครใน ทรงพระราชนิพนธ์บทธละครเรื่องอิเหนา ซึ่งเป็นละครที่ได้รับการยกย่องจาก วรรณคดีสโมสร ว่าเป็นยอดของบทธละครรำ คือแสดงได้ครบองค์ ๕ คือ ตัวละครงาม ร่าเริง ร้องเพราะ พิณพาทย์เพราะ และกลอนเพราะ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๑๑ ยูเนสโก ได้ถวายพระเกียรติคุณแด่พระองค์ ให้ในฐานะบุคคลสำคัญ ที่มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม ระดับโลก

สมัยรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่๓)

สมัยนี้พระองค์ ให้ยกเลิกละครหลวง พระบรมวงศานุวงศ์ จึงพากันฝึกหัดโขนละคร คณะละครที่มีแบบแผนในเชิงฝึกหัดและแสดง ทางโขน ละครถือเป็นแบบแผนในการปฏิบัติสืบต่อมา ถึงปัจจุบันได้แก่

- ๑.ละครของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลักขณาคณา
- ๒.ละครของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพนมวัน กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์
- ๓.ละครของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าไกรสร กรมหลวงรักษ์รณเรศ
- ๔.ละครของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากุญชร กรมพระพิทักษ์เทเวศร์
- ๕.ละครของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าทรรณกร กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์
- ๖.ละครของเจ้าพระยาบดินทรเดชา
- ๗.ละครของเจ้าจอมมารดาอมพา
- ๘.ละครเจ้ากรับ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่๔)

ได้ฟื้นฟูละครหลวงขึ้นใหม่อนุญาตให้ราษฎรฝึกละครในได้ ซึ่งแต่เดิมละครในจะแสดงได้แต่เฉพาะในพระราชวังเท่านั้น ด้วยเหตุที่ละครแพร่หลายไปสู่ประชาชนมากขึ้น มีการเก็บภาษีมหรสพ ขึ้นเป็นครั้งแรกเรียกว่า ภาษีโขนละคร มีบทพระราชนิพนธ์ในพระองค์เรื่อง รามเกียรติ์ ตอนพระรามเดินดง บทเบิกโรงเรื่องนารายณ์ปราบนก และพระพิราพเข้าสวน จึงมีการบัญญัติข้อห้ามในการแสดงละครที่มีใช้ละครหลวง ดังต่อไปนี้

- ๑.ห้ามฉุดบุตรชาย-หญิง ผู้อื่นมาฝึกละคร
- ๒.ห้ามใช้รั้วเกล้ายอดเป็นเครื่องประดับศีรษะ
- ๓.ห้ามใช้เครื่องประกอบการแสดงที่เป็นพานทอง หีบทอง
- ๔.ห้ามใช้เครื่องประดับลงยา
- ๕.ห้ามเป่าแตรสังข์
- ๖.ห้ามช้างที่เป็นอุปกรณ์ในการแสดงห้ามใช้สีเผือก ยกเว้นช้างเอราวัณ

สมัยรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่๕)

ในสมัยนี้สถาปนาบ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้า และขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพราะได้รับวัฒนธรรมจากตะวันตก ทำให้ศิลปะการแสดงละครได้มีวิวัฒนาการขึ้นอีกรูปแบบหนึ่ง นอกจากนี้ ยังกำเนิดละครดึกดำบรรพ์ และละครพันทางอีกด้วย นอกจากพระองค์ทรงส่งเสริมให้เอกชนตั้งคณะละครอย่างแพร่หลายแล้ว ละครคณะใดที่มีชื่อเสียงแสดงได้ดี พระองค์ทรงเสด็จมาทอดพระเนตร และโปรดเกล้าฯ ให้แสดงในพระราชฐานเพื่อเป็นการต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองอีกด้วย

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่๖)

ในสมัยนี้เป็นสมัยที่ชน ละคร ดนตรี ปี่พาทย์เจริญถึงขีดสุด พระองค์ทรงเป็นราชาแห่งศิลปิน แม้ว่าจะมีประสมการณ์ด้านละครพูดแบบตะวันตก แต่ก็ทรงมีพระราชปณิธานอันแรงกล้า ที่จะทรงไว้ซึ่ง “ความเป็นไทย” และดนตรีปี่พาทย์ ทั้งยังทรงพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้แก่ศิลปินโขนที่มีฝีมือให้เป็นขุนนาง เช่น พระยานัฏกานฤักษ์ พระยาพรหมภิบาล เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่๗)

สมัยนี้ประสมภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ การเมืองเกิดการคับขัน จึงได้มีการปรับปรุงระบบบริหาร ราชการกระทรวงวังครั้งใหญ่ ให้โอนงานช่างกองวังนอก และกองมหรสพไปอยู่ในสังกัดของกรมศิลปากร และการช่างจึงย้ายมาอยู่ในสังกัดของกรมศิลปากร ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ.๒๔๗๘ โขนกรมมหรสพ กระทรวงวังจึงกลายเป็น โขนกรมศิลปากร มาแต่ครั้งนั้น ในสมัยนี้มีละครแนวใหม่เกิดขึ้น ที่เรียกว่า ละครเพลง หรือที่รู้จักกันว่า ละครจันทโรภาส

สมัยรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล (รัชกาลที่๘)

ในสมัยนี้การแสดงนาฏศิลป์ โขน ละคร จัดอยู่ในการกำกับดูแลของกรมศิลปากร หลวงวิจิตรวาทการ อธิบดีคนแรกของกรมศิลปากรได้ฟื้นฟู เปลี่ยนแปลงการแสดง โขน ละครในรูปแบบใหม่ โดยจัดตั้ง โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ขึ้น เพื่อให้การศึกษาทั้งด้านศิลปะและสามัญ และเพื่อยกระดับศิลปินให้ทัดเทียมกับนานาประเทศ ในสมัยนี้ได้เกิดละครรูปแบบใหม่ ที่เรียกว่า ละครหลวงวิจิตรวาทการ เป็นละครที่มีแนวคิดปลูกใจให้รักชาติ บางเรื่องเป็นละครพูด เช่น เรื่องราชนมู เรื่องศึกกลาง เรื่องพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (รัชกาลที่๙)

ในสมัยนี้พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้บันทึกภาพยนตร์สี่ส่วนพระองค์ บันทึกทำรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ ทำรำเพลงหน้าพาทย์ของพระ นาง ยักษ์ ลิง และโปรดเกล้าฯ ให้จักพิธีไหว้ครู อีกทั้งยังมีการปลูกฝังจิตสำนึกในการร่วมกันอนุรักษ์ สืบสาน สืบทอด และพัฒนาศิลปะการแสดงของชาติผ่านการเรียนการสอนในระดับการศึกษาทุกระดับ มีสถาบันที่เปิดสอนวิชาการละครเพิ่มมากขึ้นทั้งของรัฐและเอกชน มีรูปแบบในการแสดงลำครไทยที่หลากหลายให้เลือกชม เช่น ละครเวที ละครพูด ละครร้อง ละครรำ เป็นต้น

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่๑๐)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นแบบอย่างด้านการอนุรักษ์โขน

ทรงสนพระราชหฤทัยในศิลปะการแสดงมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทั้งยังทรงเป็นองค์ต้นแบบขอเยาวชนไทยในการฝึกหัดโขน โดยเฉพาะศิลปะการแสดงนาฏศิลป์และดนตรี ทรงมพระมหากรุณาธิคุณต่อวงการนาฏศิลป์และดนตรีไทยอย่างยิ่ง ทรงสนพระราชหฤทัยและทรงตระหนักถึงคุณค่าของนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะ “การแสดงโขน” ทรงส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสได้ชม ศิลปะการแสดงชั้นสูงที่ถือเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ

สมัยรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่๑๐)

จวบจนมาถึงปัจจุบันพระองค์ยังทรงส่งเสริมและสนับสนุนการแสดงโขนของกรมศิลปากรมาอย่างต่อเนื่อง โดยเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรและทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้จัดการแสดงนาฏศิลป์ โขน ละคร ระบำ รำ ฟ้อนเพื่อเป็นการสืบสานพระราชปณิธานในพระราชบิดาและพระราชมารดาที่ทรงส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของประเทศไทยและเพื่อให้ประชาชนชาวไทยได้รับความสุข สนุกสนาน เนื่องในโอกาสต่าง ๆ

สมัยนี้เป็นยุค IT ยุคที่เรียกว่าโลกไร้พรมแดนมีการแสดงมากมายเกิดขึ้น จากอิทธิพลของชาติต่าง ๆ การละครไทยก็มีรูปแบบเปลี่ยนไป จากละครร่ำ ละครร้อง ที่ทำเสนอเรื่องของกษัตริย์ เจ้าหญิง เจ้าชาย ที่เรียกว่า ละครจักร ๆ วงศ์ ๆ เปลี่ยนเป็นละครเวที ละครวิทยุ ละครโทรทัศน์ เรียกว่าละครสะท้อนชีวิต และสังคม ซึ่งถ่ายทอดออกตามสื่อ วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ เป็นที่นิยมเพราะสามารถเข้าถึง ประชาชน ทุกกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีละครเวที ที่แสดงอย่างหรรษาตระการตาด้วยเครื่องแต่งกาย ฉาก แสงสี ระบบเสียง ทำให้การชมละครมีความตื่นเต้น เหมือนจริงมากยิ่งขึ้น